

Gazzali

Çeviren ve Notlandırılanlar:
Dr. Şeyda Arısoy & Dr. Deniz Erçavuş



SİYASETNAME



SULTANA ÖĞÜTLER

Nasihatü'l-mülûk

ÖNSÖZ

Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminin en önemli İslam düşünürlerinden Gazzâlî, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* gibi birçok önemli dinî, ahlâkî, felsefî ve tasavvufî eserlerinin yanı sıra hem ahlak hem de bir siyaset kitabı niteliğinde tasavvufî bir bakış açısıyla *Nasîhatü'l-mülûk*'ü de kaleme almıştır. Araştırmacılar, Gazzâlî'ye atfedilen bazı eserlerin ona ait olmadığını iddia etseler de *Nasîhatü'l-mülûk*'ün Gazzâlî tarafından Farsça yazılmış ve daha sonra Arapçaya çevrilmiş bir eser olduğunu kabul etmişlerdir. İçeriğinden anlaşıldığı üzere *Nasîhatü'l-mülûk*, Gazzâlî'nin Tus'ta inzivada yaşadığı hicri 500-505 yılları arasında yazılmıştır.

Siyasetname türünün en güzel örneklerinden olan bu kitap, devlet yönetiminde önemli hususları bablara ayırdıktan sonra bu konuları çeşitli hikayeler ve olaylarla örneklendirmektedir. Fars ve Arap kökenli birçok devlet adamı ile ilgili olaylara yer vermesi, kitabın tarihi açıdan da değerli bir eser olduğunu ortaya koymaktadır.

Gazzâlî, eserinde sufi bakış açısıyla hükümdarlara nasıl yöneticiler olmaları gerektiğine dair öğütler vermiş, bunu yaparken eski hükümdarların, peygamberlerin ve halifelerin yaşadığı olaylardan örnekler göstermiştir. Ona göre bir hükümdarın sahip olması gereken en önemli özellik adaletli olmasıdır. Özellikle eserinde bu konuya en uzun bölümü ayırmıştır. Eserine ağaca benzettiği iman konusundan bahsederek giriş yapmıştır.

Kitabın hazırlanmasında Celâleddin Hümâî'nin *Nasîhatü'l-mülûk*'ü geniş bir mukaddime ve notlarla birlikte hazırladığı neşri esas alınmıştır. Kitapta sözü geçen devlet adamları, filozoflar, önemli şahsiyetler ve ayetler dipnotlarda açıklanmıştır. Ayrıca metin içerisinde geçen şiirler de kime ait oldukları tespit edildiği durumlarda dipnot olarak verilmiştir. Kitabın giriş kısmında yine Hümâî'nin geniş mukaddimesi ve F. R. C. Bagley'in *Gazzâlî's Book of*

Counsel for Kings Nasihat al-mulük çevirisinin giriş kısmından faydalanılmıştır. Çeviri yapılırken, Hümâî'den faydalanılan nüshada parantez içinde verilen ifadeleri biz de yuvarlak parantez içine alarak tercüme ettik ayrıca onların dışında çevirinin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli gördüğümüz yerlerde köşeli parantez içinde bazı ifadelere yer verdik.

Gazzâlî

XI. yüzyılın ikinci yarısında İran'ın Horasan bölgesinde bulunan Tus şehrinde dünyaya gelen Gazzâlî, küçük yaşta babasını kaybetmiş, ancak yakınlarının koruyuculuğu sayesinde Tus ve Gurgan'daki alimlerden iyi bir eğitim almıştır. 473/1080 civarında Nişabur'daki Nizamiye Medresesi'ne girerek dönemin en tanınmış kelâm âlimi olan İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi olma şansını elde etmiştir. Kısa sürede bütün arkadaşlarını geride bırakan Gazzâlî, öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım ederek telif eser verecek düzeye ulaşmıştır. Bu başarı kendisini 484/1091'de Bağdat Nizâmiye Medresesi müderrisliğine ulaştırmıştır. Burada kariyerinin temellerini atan Gazzâlî, hiç şüphesiz, fıkıh, hadis ve Kur'an tefsirinde olduğu kadar felsefe, kelim, tasavvuf ve diğer İslami bilimlerde de mutlak görüş sahibi bilgelere biri olmuştur. Onun fetvaları, İslam hukukçuları için fikhî ve esaslı görüşleri sağlam bir belge ve güvenilir bir kaynak olduğu gibi, felsefi, kelim ve tasavvufî düşünceleri de mutasavvıflar, filozoflar ve İslam alimleri arasında kabul görmüştür.

İmam Gazzâlî'nin manevi bir dönüşümünün neden olan on yıllık uyanıklık ve manevi yolculuk [H. 488'den 498'e kadar] Cezire, Şam, Kudüs ve Hicaz rotasında gerçekleşmiştir. Bu yolculuğun başında Allah'a şunun için söz vermiştir: hiçbir hükümdardan hediye kabul etmemek, hiçbir hükümdarla görüşmemek ve münazara yapmamak. Şam'da Dımaşk Camii'nin batı minaresinde riyazete çekilmiştir. İki yıl boyunca Suriye'de, münzevi bir hayat yaşayan Gazzâlî, sufilerin öğrettiği gibi manevi arınmayı incelemiş ve uygulamıştır. Daha sonra Mekke'ye hacca gitmiş, Medine'yi ziyaret etmiş ve Şam'a geri dönmüştür. Bu yıllar boyunca dini ilimlerin yeniden canlandırılması için *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'i yazmıştır. Bağdat'ta bir süre daha ders verdikten sonra 493/1099 yılları civarında Tus'a geri dönmüştür. Burada, inzivaya çekilmesine rağmen çeşitli alanlarda telif eserlerini yazmaya devam etmiştir. Gazzâlî'nin eserleri şu şunlardır:

Fıkıh alanında, *el-Menhûl fi'l-usûl*, *el-Basît fi'l-fürû'*, *el-Vasît*, *el-Vecîz*, *el-Fetâvâ*, *el-Müstaşfâ fi 'ilmi'l-usûl*, *Gâyetü'l-gavr fi dirâyeti'd-devr*, *et-Ta'lika fi fürû' i'l-mezheb*, *Me'âhhezü'l-hilâf*, *Tehzîbü'l-usûl* adlı eserler yazmıştır.

Mantık alanında, *Mi'yârü'l-ilm*, *Mihakkü'n-nazar fi 'ilmi'l-mantık*, *Şifâ'ü'l-galîl*, *el-Kıstâsü'l-müstakîm*, *Lübâbü'n-nazar*, *Tahsînü'l-me'âhiz*, *el-Mebâdî ve'l-gâyât* adlı eserler yazmıştır.

Kelâm alanında, *Fedâ'ihu'l-Bâtiniyye*, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, *el-Maksadü'l-es-nâ fi şerhi esmâ' illâhi'l-hüsna*, *Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendaka*, *el-Kânûnü'l-küllî fi't-te'vîl*, *Risâle ilâ Ebi'l-Feth Ahmed b. Selâme (er-Risâletü'l-va'ziyye)*, *ed-Dürretü'l-fâhire fi keşfi 'ulûmi'l-âhire*, *İlcâmü'l-avâm 'an 'ilmi'l-kelem*, *Kavâ'idü'l-akâ'id*, *Hüccetü'l-hak*, *Mufasssülü'l-hilâf*, *ed-Dürcü (ed-Dercü)'l-merkûm bi'l-cedâvil*, *el-Müntehal (el-Menhûl) fi 'ilmi'l-cedel* adlı eserler yazmıştır.

Felsefe alanında, *Makâsidü'l-felâsife*, *Tehâfütü'l-felâsife*, *el-Madnûn bih'alâ gayri ehlih*, *el-Madnûn bih'alâ ehlih*, *er-Risâletü'l-ledünniyye*, *Mişkâtü'l-envâr*, *el-Münkız mine'd-dalâl* adlı eserler yazmıştır.

Tasavvuf ve ahlak alanında, *Mizânü'l-âmel*, *el-Ma'ârifü'l-akliyye*, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, *Bidâyetü'l-hidâye*, *Cevâhirü'l-Kur'ân*, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, *Eyyü-be'l-veled*, *Nasihatü'l-mülûk*, *el-İmlâ' alâ müşkilâti'l-İhyâ'*, *Sırrü'l-âlemîn*, *Minhâcü'l-âbidîn* adlı eserler yazmıştır.

14 Cemâziyelâhir 505 (18 Aralık 1111) tarihinde vefat eden Gazzâlî'nin Tûs'ta ünlü şair Firdevsî'nin mezarının yakınına defnedildiği bilinse de çini ve alçı tezyinatı harap olmakla birlikte tuğladan âbidevi bir eser halinde ayakta duran bir yapının Yâkût el-Hamevî ve İbn Battûta gibi müelliflerce ziyaret edilmesi buranın Gazzâlî'nin türbesi olduğu gerçeğini güçlendirmektedir. Yapının Sultan Sencer'in Merv'deki türbesiyle aynı planda olması ve Selçuklu mimari özelliklerini taşıması da bunu desteklemektedir.

Nasihatü'l-mülûk ve Nüşhaları

Gazzâlî, *Nasihatü'l-mülûk* adlı Farsça didaktik eserini kendi çağdaşları olan Selçuklu hükümdarlarından Sultan Muhammed b. Melikşah veya Sultan Sencer için telif etmiştir. Araştırmacılara göre nüshaların başında yazan unvanlara ve kitabın telif tarihine bakıldığında *Nasihatü'l-mülûk*'ün Sultan Sencer'e ithaf edilme oranı yüksektir. Kitabın dikkat çekici özelliklerinden bir diğeri de bu kitabın iki kısma ayrılmış olmasıdır. Kitabın ilk kısmını, mukaddime ve yedi

bölümü özetleyen müstakil bir risale oluştururken ikinci kısım söz konusu yedi bölümle şekillenmiştir. Bu durum kitabın bir kısmının Sultan Muhammed b. Melikşah için diğer kısmının ise Sultan Sencer için yazılmış olma ihtimallerini doğurmaktadır. Gazzâlî, bu eseri ömrünün sonlarına doğru hicri 500-505 yılları arasında *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* ve *Kimyâ-yi Saâdet*'ten sonra telif ettiği tahmin edilmektedir. İsviçreli şarkiyatçı Fritz Meier'in İstanbul'da bulunduğu "Fezâyîl-i Enâm" adlı bir el yazmasına göre Gazzâlî'nin Nişabur'daki öğretim faaliyetini bıraktıktan ve 53 yaşına geldikten sonra (yani 503/1109-10'dan sonra) Tus'ta *Nasihatül-mülük*'ü yazdığı iddia edilmektedir.

Nasihatül-mülük, yedi babdan yani yedi bölümden oluşmaktadır. "Hükümdarların Adaleti, Siyaseti, Ahlakı ve Önceki Hükümdarların Hal Tercümesi ve Her Birinin Tarihi" başlıklı birinci bölümde, hükümdarların Allah tarafından bahşedilen, yani önceden belirlenmiş bir armağan olduğu ve bir yöneticinin kıyamet gününde Allah'a karşı bu görevinden sorumlu olacağı; yöneticinin gücünü diğer insanlara (tebaa, ordu, 'ulema' veya hatta Halifeler) borçlu olmadığı ve dolayısıyla bundan sorumlu olmadığı anlatılır. "Vezirlik Siyaseti ve Vezirlerin Karakterleri" başlıklı ikinci bölümde Müslüman devletlerde sivil bürokrasinin temel direkleri olan vezirlerde aranan nitelikler verilir. Alıntılanan özdeyişlerin neredeyse hepsi Sasani dönemine aittir. Farsça metinde "روتسد/destur" terimi Arapça "ريزو/vezir" teriminden daha sık kullanılır. Vezirlerde aranan nitelikler arasında, diplomasi ve savaştan kaçınma becerisi büyük önem arz eder. "Katipler ve Onların Sanatkarlıkları" başlıklı üçüncü bölümde, katiplerin nitelikleri ve onlara olan ihtiyaç benzer şekilde Kur'an ve özlü sözlerle doğrulanır. Vergi değerlendirmelerini ve gelirlerini kaydetme ve resmi yazışmaları düzenleme gibi görevleri yerine getiren katiplerde doğruluk, açıklık ve netlik ayrıca kalem sanatı gibi nitelikler aranır. "Hükümdarların Yüce Gönüllülüğü ve Büyük Çabaları" başlıklı dördüncü bölümde, hükümdarların cömertlik veya yüce gönüllülüğünün, kendini kısıtlama ve kendini bilmeden türetilen cesaret ve öz saygı olarak tanımlanmasıyla başlar. Yüce gönüllülerin, basit davranışlardan ve değersiz kişilerle olmaktan kendilerini alıkoyduğu söylenir; ancak cesaret ve yüce gönüllülüğün hükümdarlarda ve soylularda doğuştan olduğu ve başkaları tarafından kolayca edinilemeyeceği de belirtilir. "Bilgelerin Hikmeti ve Hikmetin Zikri" başlıklı beşinci bölümde birçoğu isimsiz olan bazı bilgelerin hikmetleri anlatılır. Herhangi bir sistematik şekilde düzenlenmemiş bu hikmetler etik ve tecrübe gibi çeşitli konularda öğütler sunar. Bilgelik, bilgi ve tevazu övülür ve açgözlülük ve cimrilik kınanır.

“Aklın Üstünlüğü ve Akıllı İnsanlar” başlık altıncı bölümde, akıl konusu yüzeysel bir şekilde ele alınır. Akıl sahibi kişilere hitap eden hadislerden ve ayetlerden alıntı yapılarak aklın tevazu ve cesaret gibi erdemlerin kaynağı olduğu belirtilir. “Kadınların İyi ve Kötü Sıfatları” başlıklı yedinci bölümde kadınlar, evlilikte, siyasette ve dindeki genel konumları ile ele alınır. İyi kadın ve kötü kadının sebep vereceği durumlar hikayelerle anlatılır.

Nüshalar

Çeviri kısmında esas alınan kaynakta on nüsha kullanılmıştır. Bunlar şöyledir:

“ح” nüshası, Seyyid Abdul Rahim Halilî’ye ait, Receb, 1267 kamerî yılı nüshasına atıfta bulunmaktadır ve “وص” ve “وی” nüshaları gibi yedi bölüm içerir. Ama yazım hataları ve eksikler de mevcuttur. “وی” ve “م” nüshaları ile benzerliği diğer nüshalara göre daha fazladır. Dipnot şeklinde verilen “چ” harfi “خ” nüshasıyla aynı nüshayı ifade eder.

“وص” nüshası, Abdullah b. Abdurrahman Kebir’e ait, Sefer, 862 hicrî yılı tarihli Ayasofya nüshasıdır. En tam nüshalardandır.

“وی” nüshası, Üsküp Kütüphanesi’nde bulunan, hicrî 1008 yılına ait yedi nüshalık bir mecmuada yer alır. Bir mukaddime ve yedi bölüm içerir.

“اف” nüshası, Fatih Kütüphanesi’nde bulunan, Rebiülahir 709 hicrî yılına ait dört mecmualık bir nüshadır. Mukaddime kısmından babların başlangıcına kadardır.

“ون” nüshası, Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde bulunan, Rebiülevvel 853 hicrî yılına ait *Nasihatü’l-mülük* ve *Gülşen-i Râz’ı* içeren iki mecmualık bir nüshadır. Bu nüshada sadece mukaddime vardır ve Sencer’e ithaf edildiği yazılıdır.

“صم” nüshası, Dârü’l-kütübi’l-Mısriyye Kütüphanesi’nde bulunan, hicrî 8-9 yüzyıllarına ait bir nüshadır. Nüshada sadece mukaddime kısmı mevcuttur.

“م” nüshası, Tahran Üniversitesi Merkezi Kütüphanesi’nde bulunan, 4945 numaralı, 140 varaklı nestalik hatlı, hicrî 13. yüzyıllarına ait bir nüshadır. Mukaddime ve yedi bab mevcuttur.

NASÎHATÜ'L-MÜLÛK

Bismillahirrahmanirrahim

Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun ve Allah'ın selamı Hz. Muhammed ve soyundan gelenlerin ve herkesin üzerine olsun. Şeyh İmam Dinin Süsü Hücçetü'l-İslâm, insanların mürekkebi, ümmetin şerefli Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Gazzâlî Allah ruhunu mübarek kılsın şöyle dedi:

Ey Azze ve Celle Allah'ın çokça nimetler verdiği doğunun hükümdarı, bunlara şükretmek yaraşır sana. Kim Azze ve Celle Allah'ın nimetlerine şükretmezse nimeti elinden gider, kıyamet gününde suçundan dolayı utanç ve rezillik çeker. Her nimet ölüm anında biter, akıllı adamlara göre o nimet çok kıymetli değildir. Çünkü ömür ne kadar uzun olursa olsun bitince uzunluğunun bir faydası olmaz. Allah'ın selamı üzerine olsun Nuh Peygamber bin yıl yaşadı, ölümünden beş bin yıl geçtikten sonra (Ona sordular: Dünyayı nasıl buldun? Şöyle dedi: Bir kapıdan girip diğer kapıdan çıktığım bir saray gibi. O halde) kalıcı ve ebedi olan bir nimet var, o da ebedi saadetin tohumu olan imandır. Allahu Teâlâ bu nimeti sana vermiş, imanın tohumunu senin temiz sinene ve yüce gönlüne bırakmıştır, o tohumu yetiştirmeyi sana bırakmış, onun kökü toprağın derinliklerine inene ve dalları gökyüzündeki bulutlara ulaşan bir ağaç oluncaya kadar bu kökü sana ibadet suyuyla besle diye emretmiştir. Nitekim Hak sübhânehu ve teâlâ [Her türlü kusur ve eksiklikten uzak ve yüce olan Allah] şöyle buyurdu:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۝

¹ Kur'an-ı Kerîm, İbrahim Suresi, 14: 24.

“Allah’ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti.” Fakat iman ağacının kökü ve dalları tam olarak yetişmemişse ölüm rüzgârının gelip de son nefeste iman ağacını yıkıp yere atma tehlikesi olur ve o zaman Allah korusun kul Allah’ın karşısına imansız gider.

Ey hükümdar şunu bil ki bu ağacın on kökü ve on dalı vardır, kökü kalbin inancıdır, dalı ise bedeninin eylemleridir. En yüce meclisten kabul ve talih bulan Hakkın bu duacı, İslam’ın hükümdarı bu ağacı yetiştirmekle meşgul olsun diye bu on kök ve on dalı açıklayacak. Bunun doğru şekilde yapılması için haftanın bir günü ahiret işiyle ilgilenmen ve Allahu Teâlâ ile meşgul olman doğrudur, o gün müminlerin bayramı olan cuma günüdür. Cuma gününde öyle bir saat vardır ki kim gönülden Allahu Teâlâ ile olursa duası kabul olur. Ne olur yedi günden bir günde Azze ve Celle Allah’a hizmet etsen. Mesela senin bir kölen olsa ve ona haftada bir gün benim hizmetimle ilgilen, geri kalan altı gün günahlarını bağışlayacağım desen, o bunu yapmazsa onun durumu sana göre nasıl olur? Oysa o senin yarattığın [bir varlık] değil ve sadece mecazi anlamda kölendir. Sen ey hükümdar her şeyden münezzeh ve yüce Allah’ın yarattığısın ve gerçekte O’nun kölesisin. Niçin kölenizin kabul etmemesine razı olmuyorsunuz?

Cuma gecesi oruca niyetlen, eğer perşembe gününü de ona eklersen daha iyi olur. Cuma günü sabahleyin gün doğmadan önce kalk, gusül abdesti al ve şu üç özelliği olan bir elbise giyin: helal olsun, namaza uygun olsun ve ipek olmasın. Yazın Dâbık² ipeği, ince dokumalı keten, çok ince yazlık elbise ve keten, kışın ise ipek giysi, pamuk ve Anadolu yünü. Bu özelliklere sahip olmayan her elbise Hak Teâlâ tarafından kabul edilmez. Sabahleyin namazı cemaatle kıl, güneş doğuncaya kadar konuşma, yüzünü kıbleden çevirme, tesbihi elinde tut ve bin defa “La ilahe illallah muhammeden resulullah” de.

Güneş doğduğu zaman birine bu kitabı sana okumasını söyle. Her cuma günü hafızanda kalana kadar oku. Kitabı okuduğunda kuşluk vaktine kadar dört rekât namaz kıl, bu namazın sevabı büyüktür özellikle de cuma günleri. Ondandır ister tahta otur ister yalnız kal. Sürekli “Allahümme sallı ala Muhammed ve ala âli Muhammed”³ de. (Ondan sonra da “estağfirullah,

² Suriye’nin kuzey batısında Halep iline bağlı Azez ilçesinde bir kasaba. Diğer adı Mercidâbık’tır. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A2b%C4%B1k>)

³ “Allah’ım! Sen peygamber efendimize ve onun soyundan gelenlere salat eyle / katındaki şereflerini yücelt.”

estağfirullah el-azîm ve etûbu ileyh”⁴ de.) Bugün verebildiğin kadar sadaka ver. Haftada bu bir günü Allah’ın işiyle geçir ki Allahu Teâlâ da haftanın diğer günleri senin işinle ilgilensin.

Esasların Başlangıcı: İmanın Kökü Olan İtikad

Bil ki, ey hükümdar, sen bir yaratılmışsın, senin yaratıcın bütün alemin ve alemdeki her şeyin yaratıcısıdır, tektir çünkü O’nun ortağı yoktur ve benzersizdir çünkü O’nun benzeri yoktur. Daima vardı O’nun varlığının ezeli yoktur ve daima var olacaktır O’nun varlığının sonu yoktur. Hiçbir nedene ihtiyacı yoktur, ancak O’na ihtiyaç duymayan hiçbir şey yoktur. O’nun varlığı kendiliğindedir ve her şeyin varlığı O’ndandır.

İkinci Esas: Allah’ın Temizliği (el-Kuddûs)

Bil ki, Allah’ın yüzü, bedeni ve şekli yoktur. O hiçbir şekle girmez. Nicelik ve nitelik, nasıl ve nedenden münezzehtir. Zira O hiçbir şeye benzemez hiçbir şey de O’na benzemez. O, nitelik, nedensellik, nicelik ve keyfiyet yönünden insanoğlunun endişe, vehim, fikir ve düşüncesine gelen her şeyden temiz ve münezzehtir.

Nitekim bütün sıfatları O yaratmıştır ve O hiçbir sıfatla yaratılmamıştır. Aynı şekilde [Allah] herhangi bir yerin içinde veya üstünde değildir. Alemdeki her şey O’nun arşı altındadır. Arş, O’nun kudreti altındadır, arş O’nun taşıyıcısı değildir. Aksine arş ve arşın taşıdıklarının hepsini O’nun lütfu ve kudreti taşır. O arşı yaratmadan önce mekândan münezzehtir ve müstağni⁶dir. Arş yaratıldığında o sıfatla birlikte vardı. O’nun sıfatlarının değişmesi ve dönüşmesine bir yol yoktur. O yaratılmışların sıfatlarından münezzehtir ve uzaktır. Bu dünyada bilinecek, o dünyada [ahirette] görülecektir. Nitekim O’nu bu dünyada nasılsız nedensiz bilenler o dünyada da [ahirette de] nasılsız nedensiz görürler. O görme bu dünyanın görmesine benzemez.

⁴ “Allah’tan mağfîret dilerim ve O’na tevbe ederim”

⁵ Allah’ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) olan kuddûs kelimesinin sözlükteki manası “tertemiz, pak, kusurdan arınmış” demektir. Esmâ-i hüsnâ ile ilgilenen âlimlerin çoğunluğu kuddûsün yalnızca zât-ı ilâhiyye için kullanıldığı ve de “her türlü eksiklik ve kusurdan münezzehtir olma” mânasına geldiği görüşündedirler (Bekir Topaloğlu, “Kuddûs”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, 314-315).

⁶ Hiçbir şeye muhtaç olmayan ve kendi kendine yeterli.

Üçüncü Esas: Güç ve Kudret

O'na benzeyen hiçbir şey olmamakla birlikte her şey kadir ve muktedirdir. O'nun gücü ve kudreti tamdır. O'nda eksiklik, zayıflık ve acizlik olmaz. Aksine her ne istediye yaptı ve her ne isterse yapar. Yedi gök, yedi yeryüzü, arş ve kürsi⁷ (her ne varsa) hepsi O'nun gücünün pençesinde yenilmiş ve itaatkârdır. O'ndan başka hiç kimsenin elinde hiçbir şey yoktur.

Dördüncü Esas: İlim

(Bil ki) O bilinecek her şeyi bilendir. İlmî her şeyi kuşatmıştır. Yükseklerden yeryüzündeki toprağa kadar hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. Çünkü her şey O'dan gelir ve O'nun kudretiyle meydana gelir. Hatta çöldeki kum taneciklerinin, yağmur damlalarının, ağaç yapraklarının, gönüllerdeki düşünceler ve havadaki zerrelere sayısı, tıpkı gökyüzündeki [yıldızların] sayısı gibi O'nun ilminde aşıkardır.

Beşinci Esas: İrade

Alemdeki her şey O'nun dilemesi ve iradesiyledir. Azdan çoğa, küçükten büyüğe, hayırdan şerre, faydadan zarara, fazlalıktan noksanlığa, sıkıntıdan rahatlığa, hastalıktan sağlığa hiçbir şey O'nun takdiri, iradesi, yargısı, hükmü dışında olmaz.

Eğer alemdeki bir zerreyi hareket ettirmek, bir yere taşımak, arttırmak ya da azaltmak için insanlar, cinler, şeytanlar, melekler bütün alem bir araya gelseler O'nun isteği olmadan aciz kalırlar yapamazlar. O'nun istediğinin aksi meydana gelmez, O ne isterse olur. Hiç kimse ve hiçbir şey ona engel olamaz. Her ne vardysa ne varsa ve ne var olacaksa (hepsi) O'nun tedbiri ve takdiriyledir.

Altıncı Esas: İşitme ve Görme

Bilinecek her şeyi bildiği gibi görülecek ve duyulacak her şeyi gören ve duyardır. Uzak ve yakın O'nun işitmesinde aynıdır. Aydınlik ve karanlık O'nun görmesinde aynıdır. Karanlık gecede yürüyen karıncanın ayak sesi O'nun duymasının dışında değildir. Toprağın altındaki kurdun (rengi) ve şekli O'nun görmesinin dışında değildir. O'nun görmesi gözle değil ve O'nun

⁷ Arşın altındaki gök tabakası.

duyması kulakla değildir. Aynı şekilde O'nun bilmesi düşünce ve tedbirle değildir. O'nun eylemi alet ve araç gereçle değildir.

Yedinci Esas: Kelam

O'nun emri bütün yaratılmışlara geçerli ve vaciptir. O'nun haber verdiği her şey (gerçektir). Müjdesi ve tehdidi gerçektir. O'nun emri O'nun sözüdür. Aynı şekilde alim, güçlü, isteyen, gören ve iştendir. Söyleyendir ama O'nun sözü damak, dil ve ağızla değildir. *Kur'ân*, *Tevrat*, *İncil* ve *Zebur* ve peygamberlerin kitaplarının hepsi O'nun sözüdür. O'nun sözü O'nun sıfatıdır. Bütün sıfatları kadimdir ve daima olacaktır. İnsanoğlunun sözü, harf ve ses iledir. Allahu Teâlâ'nın sözü harf ve ses ile değildir aksine her şeyden temiz ve münezzehtir.

Sekizinci Esas: Eylemler

Alemdaki her şey O'nun yarattığıdır. O'nun yaratıcılığında kimse O'nunla ortak değildir, aksine yaratıcı tektir. Yaratılan her şey sıkıntı, hastalık, fakirlik, acizlik ve cehalet hepsini adaletle yarattı. Zulüm O'nda mümkün değildir çünkü zalim başkasının mülküne sahip olandır. O'nda başkasının mülküne tasarruf etmek yoktur, O'nun yanında başka bir malik yoktur. Olan, olmuş ve olabilecek her şey O'nun malıdır, kimse O'nunla ortak ve denk değildir. Hiç kimsenin O'nun yaratıcılığında nasıl niçininde [payı yoktur] yoktur. Aksine her ne yaparsa [O'nun yaptığı karşısında] hiç kimseye seyirci, teslim ve razı olmaktan başkası uygun değildir.

Dokuzuncu Esas: Ahireti Anma

[Allah] Alemi, iki şeyden yaratmıştır: Ruh ve beden. O, bedeni ahiret azığını bu alemden alsın diye insanoğlunun ruhunun menzili yaptı. Her bir ruh için bedende kalacağı bir süre takdir etti. O sürenin sonu eceli olur, nitekim artmaz ve azalmaz. Ecel geldiğinde ruh bedenden ayrılır. Mezara konulduğunda ruh münker ve nekirin sorusuna cevap versin diye bedene döndürülür. Bu iki yüce varlık [Münker ve Nekir] ona Allah'ı ve peygamberi sorarlar. Eğer [cevap vermede] aciz kalırsa kabirde azap verirler, mezarını yılan ve akrep ile doldururlar. Hesap ve mükafat günü kıyamette ruhu bedene geri döndürürler, herkesi diriltirler. Herkes amellerinin amel defterinde yazılı olduğunu görecektir, böylece her ne yapmışsa hepsini ona hatırlatacaklar. İtaatının

ve isyankârlığının ölçüsünü ona o işe yaraşır bir terazi ile bildirirler. O zaman hepsine sırat köprüsünden geçmesi emredilir. Sırat bir saç telinden daha ince ve bir kılıçtan daha keskindir. Her kim bu alemde doğru yolda ve hak yolunda durmuş ise kolaylıkla o sırattan geçer. Her kim (bu dünyada doğru yol ve hak yolunda durmamışsa) doğru yolu bilmemişse ve itaatsizlik yapmışsa sıratla yol alamaz ve cehenneme düşer. Herkes sırata getirilir ve her ne yapmışlarsa sorulurlar. Dürüst insanlardan doğruluklarının ve dürüstlüklerinin gerçekliğini kanıtlamalarını isterler; münafık ve ikiyüzlüleri utandırır ve rezil ederler. Bir grubu hesaba çekmeden cennete götürürler. Bir grubu kolaylıkla, bir grubu zorlukla, hesaba çekerler. Sonunda kafirleri cehenneme götürürler nitekim asla kurtulamazlar. Müslümanların itaat edenlerini cennete götürürler. Asileri cehenneme gönderirler. Her kim peygamberlere, alimlere ve din büyüklerine şefaate ederse affedilir. Şefaataçisi olmayanlar (cehenneme götürülürler) günahı kadar cezalandırılırlar ve eğer o dünyaya imanları selamete götürülmüşlerse sonrasında cennete götürülürler.

Onuncu Esas: Allahu Teâlâ'nın Gönderdikleri Hakkında

(Bil ki) Yüce Allah, insanoğlunun bazı eylemlerinin ve koşullarının ona mutluluk, bazılarının ise mutsuzluk getireceğini önceden belirlediğinden ve hiç kimse bu eylemlerin ve koşulların hangileri olduğunu kendisi bilemediğinden, [Yüce Allah] lütuf ve merhametini kullanarak melekleri yarattı ve ezelden beri mutluluğunu belirlediği kişilere, yani (bu sırrı bilen) Peygamberlere mesaj vermelerini emretti. (Peygamberleri) halka onları mutluluk ve mutsuzluk yollarıyla tanıştırmaları için gönderdi. Böylece hiç kimse Allahu Teâlâ'dan kanıtsız kalmaz. Sonra hepsinin sonuncusu olarak Resulümüzü Muhammed Mustafa'yı (s.a.v.) halka gönderdi ve O'nun peygamberliğini öyle bir mükemmelliğe getirdi ki nitekim hiçbir fazlalığa yer kalmadı. Bu sebeple O'nu, O'ndan sonra hiç peygamber olmayan son peygamber yaptı. Cin ve insandan bütün yaratılmışların O'na tabi olmalarını buyurdu. O'nu bütün peygamberlerin önderi yaptı ve O'nun dostları ve sahabelerini peygamberlerin en iyi dostları ve sahabeleri yaptı. (Allah'ın selamı onun ve diğer peygamberlerin üzerine olsun, bütün ailesine, iyi ve saf temiz ashabına çok selam olsun)